

ЗАКАРПАТСЬКА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ

Кафедра рисунку

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з
навчальної роботи

А. М. Бокшан

“ 28 ” 2020 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

_____ Пластична анатомія _____

(шифр і назва навчальної дисципліни)

галузь знань **02 Культура і мистецтво**

(шифр і назва напряму підготовки)

спеціальність **023 образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація**

(шифр і назва спеціальності)

Освітньо-професійна програма «Образотворче мистецтво»

«Дизайн»

Факультет Образотворчого мистецтва

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів - 3	<u>Галузь знань</u> 02 культура і мистецтво (шифр і назва)	Робоча (за вибором) Денна	
	<u>Спеціальність</u> 023 образотворче м-во, декоративне м-во, реставрація, 022 дизайн		
Модулів - 1	<u>ОПП</u> «Образотворче мистецтво» «Дизайн»	Рік підготовки:	
Змістових модулів - 2		2020	2021
		Семестр	
Загальна кількість годин – год. 90 год		5	6
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 год.	<u>Освітній рівень:</u> бакалавр	22- год.	24- год.
		Практичні, семінарські	
		4 год.	6 год.
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
		11 год.	13 год.
		Індивідуальні завдання:	
Вид контролю: Диференційований залік у 1 та 2 семестрах			

Мета вивчення дисципліни

Вивчення курсу пластична анатомія передбачає засвоєння анатомічної термінології, та формує теоретичні і практичні знання і навички з даного предмету. Даний курс розглядається в аспекті пластики м'язів, та являється базовим для вивчення предмету: “рисунку” та “живопису”. З'ясування основних типів суглобів їх вплив на пластику а також розгляд скелета, як каркасу, що формує рух, динаміку та пластику людської фігури. Засвоєння принципів будови м'язів їх розміщення, кріплення та пластичні особливості. Вивчення роботи м'язів, їх функція, що визначає особливість морфології людської фігури в контексті пластики.

Оволодіння курсом сприяє зростанню професійного рівня студента, зокрема в розвитку його теоретичних понять, та практичних навиків.

Завдання

1. Оволодіти теоретичним курсом передбаченим програмою;
2. Засвоїти необхідний термінологічний запас.
3. З'ясувати та вивчити основні принципи будови та типи суглобів.
4. Ознайомлення з будовою та морфологією кісткової системи скелета.
5. Оволодіти знаннями з пластики м'язової системи, принципами кріплення м'язів та їх функцією.
6. Закріпити теоретичні знання рисунками з анатомічним розбором.

За результатами вивчення дисципліни студент повинен знати:

1. Теоретичні основи та термінологію з даного предмету.
2. Принципи роботи суглобів та їх вплив на пластику.
3. Морфологію, пропорції кісткової системи.
4. Роботу м'язів їх структуру, яка впливає на пластику.
5. Закріпити викладені знання у практичній роботі з рисунку та живопису.

За результатами вивчення дисципліни студент повинен вміти:

- а) проводити анатомічний аналіз;
- б) робити анатомічний розбір з рисунку та живопису;
- в) визначити основні морфологічні принципи побудови фігури та портрету;

г) практично застосувати теоретичні знання з даного предмету.

Вступ

З дисципліни “Пластична анатомія”

Пластична анатомія, як теоретичний та практичний курс посідає домінуюче місце у процесі формування професійного вишколу студента. Дана дисципліна відіграє провідну роль у вивченні таких предметів, як рисунок та живопис, які формують професійний рівень студента вищого навчального закладу, у теоретичній підготовці фахівця за напрямком 0202 «Мистецтво», зокрема і спеціальностей 6.020200 «Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво», а також 6.0202 «Дизайн».

Курс « Пластична анатомія » — лекційно-теоретичний та практичний курс, рівень засвоєння якого визначає теоретичні знання студента та здатність реалізувати їх практично з предметів “рисунок” та “живопис”. А також вміти аналізувати принципи та закономірності формотворення при студії фігури людини та портрету.

Структура навчальної дисципліни (орієнтовний тематичний план)

№ Тем	Найменування розділів та тем	Кількість годин			
		Всього	Модульний контроль	Практичні	Самостійні
II семестр (1 курс)		32	1	5	12
Змістовий модуль I. Скелет людини.		32	1	5	12
Тема 1.1.	Загальні відомості, історичні аспекти розвитку пластичної анатомії	1			
Тема 1.2.	Скелет людини.	2			
Тема 1.3.	Пропорції тіла людини.	2		1	1
Тема 1.4.	Будова та типи суглобів.	1			1
Тема 1.5.	Будова кісток їх з'єднання.	2			1
Тема 1.6.	Череп. Пластика та будова.	4		1	1
Змістовний модуль II. Кістки скелета			2	1	
Тема 2.1.	Хребетний стовп.	4		1	1
Тема 2.2.	Хребці. Складові та будова	4			1

Тема 2.3.	Грудна клітка	2		1	1
Тема 2.4.	Кістки тазу	2			1
Тема 2.5.	Плечовий пояс. Верхні кінцівки	4		1	1
Тема 2.6.	Нижні кінцівки	4			1
III семестр (2 курс)		34	3	5	14
Змістовий модуль III. М'язова структура. Пластика голови і шиї.		34	3	3	14
Тема 3.1.	Форми м'язів та їх з'єднання.	1			1
Тема 3.2.	М'язи голови.	2			1
Тема 3.3.	М'язи шиї.	1			1
Тема 3.4.	Анатомічні особливості голови людини та пластика	2			1
Тема 3.5.	Пластика м'язів голови та шиї	2			1
Змістовий модуль IV. М'язи плечового поясу та тулуба. М'язи верхніх вільних кінцівок			4	1	
Тема 4.1.	М'язи плечового поясу.	2			1
Тема 4.2.	М'язи тулуба (спина).	4			1
Тема 4.3.	Фронтальні та бокові м'язи тулуба.	4			1
Тема 4.4.	Пластика м'язів тулуба та плечового поясу	2			1
Тема 4.5.	М'язи верхніх вільних кінцівок	4			1
Змістовий модуль V. М'язи тазового поясу та нижніх вільних кінцівок.			5	1	
Тема 5.1.	М'язи тазового поясу.	2			1
Тема 5.2.	М'язи нижніх вільних кінцівок (стегно)	2			1
Тема 5.3.	М'язи нижніх вільних кінцівок (гомілка)	2		1	1
Тема 5.4.	Пластичні особливості тазу та нижніх кінцівок.	2			1
Тема 5.5.	Конструктивні й пластичні особливості фігури людини в русі.	2			

ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

1. Загальні відомості. Скелет.

2. Череп та плечовий пояс
3. Кістки тазу та нижніх кінцівок
4. Загальні відомості про м'язову систему. М'язи голови та шиї.
5. М'язи тулуба. М'язи плечового поясу
6. М'язи тазу. М'язи верхніх кінцівок.
7. М'язи нижніх кінцівок.

ОЦІНЮВАННЯ: Диференційований залік 2 години на групу

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

1. Замальовок скелета ,та черепа
2. Замальовок грудної клітки з плечовим поясом
3. Замальовок голови та шиї
4. Замальовок м'язів тулуба
5. Замальовок м'язів тазу та нижніх кінцівок.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Хребетний стовп, відділи хребта., хребці їх будова.
2. Типи з'єднань суглобів їх динаміка.
3. Череп людини.
4. Грудна клітка.
5. Кістки передпліччя, ключиця , лопатка, плечова кістка.
6. Кістки тазу. Стегнова кістка, кістки гомілки. Велика та мала гомілкові кістки.
7. Кістки ступні.
8. М'язи голови. Мімічні м'язи. Око, ніс, рот, вухо
9. М'язи шиї.
10. М'язи тулуба. М'язи спини
11. М'язи грудей та живота.
12. М'язи плечового поясу, та верхніх кінцівок.
13. М'язи стегна. М'язи нижніх кінцівок. М'язи тазу.
14. Колінний суглоб, та м'язів гомілки. М'язи стопи.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ: домінуючою методою навчання, при викладанні теоретичної дисципліни Пластична анатомія є лекції. На лекціях передбачається ознайомлення студентів з м'язовою системою людської фігури. Для кращого засвоєння матеріалу використовуються унаочнення, як з літератури, так і з використанням таблиць.

Кожен змістовий модуль передбачає теоретичне знання, що закріплюється практичним завданням з рисунку гіпсових анатомічних моделей. А також вміння проаналізувати їх анатомічні якості з позиції пластики. Поряд з тим протягом семестру студент працює над кожною темою самостійно, виконуючи копійні роботи м'язової системи, роблячи анатомічний аналіз. Цим самим закріплюючи лекційну частину теми.

**Форма підсумкового контролю успішності навчання (за ОПШ) –
диференційний залік
Форми контролю і порядок оцінювання**

Формами контролю з дисципліни «Пластична анатомія» є модульний (поточний) і семестровий (підсумковий) .

Оцінювання знань студента проводиться в балах за 100 відсотковою шкалою. Контрольні оцінювання (КЗ) зараховуються, якщо оцінка за них не менша від залікової (60 балів). Недотримання студентом запропонованих вимог до контрольних заходів, проводиться стягнення (Розділ VII, Орієнтовна бальна шкала заохочень та стягнень).

Рейтинг визначається як сума двох форм контролю: поточного і залікового. У процесі диференційованого заліку оцінка (рейтинг) ставиться окремо (за тридцятибальною шкалою). Семестровий контрольний захід не зараховується, якщо оцінка за нього менша встановленого критичного рівня

Семестровий контроль проходить у формі диференційного заліку, який проводиться після вичитки повного курсу предмету за формою (визначеною викладачем) усної доповіді або письмової роботи, де студенти відповідають на теоретичні запитання з вичитаних тем та надають малюнки-схеми, самостійні роботи виконаних протягом курсу. На вибір викладача семестровий контроль та диференційований залік може проводитись – у

формі тестування. Окрім того кожен студент повинен представити до заліку виконаний власноруч плакат (формат А1- цупкий папір, картон) та фото-візуалізацію окремих частин фігури з анатомічним аналізом.

Методи контролю

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Зарахування змістових модулів (призначення залікових кредитів) студенту проводиться за умови виконання ним всіх вимог, позначених у програмі навчальної дисципліни (змістового модуля) й описаних в інформаційному пакеті, після підсумкової атестації з даного змістового модуля.

Оцінювання успішності студента при засвоєнні змістового модулю (дисципліни) ведеться за внутрішньою деталізованою системою, затвердженою відповідною кафедрою.

За результатами підсумкової атестації зі змістового модулю (дисципліни) результати оцінювання перераховуються в шкалу оцінювання ECTS та національну шкалу за системою:

За шкалою ECTS	Визначення	За шкалою навчального закладу (як приклад)	Традиційна оцінка за національною шкалою (чотирибальна система)	Традиційна оцінка за національною шкалою (дванадцятибальна система)
A	ВІДМІННО – відмінне виконання з незначною кількістю помилок	90 - 100	ВІДМІННО	12-10
B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	85 - 89	ДОБРЕ	9
C	ДОБРЕ – в загальному правильна робота з певною кількістю помилок	71 - 84		8 - 7
D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	61 - 70	ЗАДОВІЛЬНО	6-5
E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії	60		4
FX	НЕЗАДОВІЛЬНО з можливістю повторного складання	35 - 59	НЕЗАДОВІЛЬНО	3-2
F	НЕЗАДОВІЛЬНО з обов'язковим повторним курсом	34 - 0		1

FX означає: «незадовільно» - необхідно виконати певну додаткову роботу для досягнення мінімального рівня;

F означає: «незадовільно» - необхідна значна подальша робота, пов'язана з повторним слуханням курсу.

Основний зміст дисципліни

1. Пластична анатомія вивчає в організмі людини все, що визначає зовнішню пластичну форму: скелет, суглоби, зв'язки, м'язи, рухи тіла і зміни від цього форми і положення тіла в просторі, координацію рухів, центр ваги, пропорції фігури в залежності від статі і віку, деталі обличчя, міміку і мімічні м'язи. Мілкі кістки (зап'ястя) вивчаються менше поскільки вони важливі для розуміння загальної форми.

Завдання курсу — ознайомлення з основами анатомічної системи (скелет, суглоби, м'язи) і з тим як вони утворюють зовнішню форму (пластику).

Знання пластичної анатомії повинно стати практичною підмогою в зображенні людини.

Вивчення пластичної анатомії веде до глибокого розуміння будови фігури людини.

Методичні вказівки по вивченню пластичної анатомії необхідні для самостійної підготовки студентів всіх спеціальностей. Вони складені по наступному плану:

Тема, зміст, обладнання, контрольні запитання, залікові рисунки, література.

Студенти керуючись методичними вказівками самостійно вивчають за допомогою посібника і атласів, муляжів і екорше, навчальних таблиць і на живій натурі кісткову і м'язову систему фігури людини. А також поглиблено вивчають окремі теоретичні питання з анатомії людини, аналізують твори майстрів образотворчого мистецтва.

Згідно з навчальним планом курс пластичної анатомії в Закарпатській академії мистецтв викладається на I II курсах протягом двох семестрів. Оцінювання знань студентів включає практичні роботи і теоретичні знання згідно навчальної програми. Студенти представляють на оцінку:

- конспект з повним об'ємом тем занять;
- папку з таблицями відповідних тем.

2. Загальні відомості про скелет.

Тулуб і пояс верхніх кінцівок і їх конструкція.

Хребетний стовп і тулуб, їх будова і функції. Загальні принципи будови і конструкція хребта. Особлива форма і будова двох перших шийних хребців, атланта і вістового (остистистого) хребця. Розширення тіл і подовження остистих відростків до низу. Пластичне значення 7-го шийного хребця.

Грудний відділ хребта і утворення грудної клітки, їх з'єднання з ребрами.

Залежність вигинів хребта від відношень висоти передньої і задньої їх стінок.

Відділи хребта, справжні і несправжні хребці крижів.

Визначення на тілі задньої поверхні крижів.

Статеві особливості крижів. З'єднання атланта з потиличною кісткою і вісьовим хребцем.

Атлантико-потиличний суглоб еліпсоподібного типу.

Хребетний стовп в цілому. Основні вигини хребта (Лордоз. Кіфоз. Сколіоз).

Залежність осанки тіла від форми хребта. Статеві і вікові особливості.

Кістки плечового поясу, їх будова і розміщення на тулубі. З'єднання кісток плечового поясу (грудинно-плічний і ключично-акроміальний суглоби).

Вплив кісток плечового поясу на форму і рельєф поверхні тіла.

Обладнання.

Учбові анатомічні таблиці. Жива натура.

Контрольні запитання:

1. Загальні ознаки будови хребця.
2. Кількість шийних, грудних, поясничних та крижово-поперикових хребців.
3. Особливості будови двох перших шийних хребців.
4. Характерне положення остистих відростків грудних хребців і їх вплив на рельєф тіла.
5. Будова крижів і попереку.
6. Рельєф крижів на живій натурі чоловіка і жінки.
7. Статеві, вікові і індивідуальні особливості величини хребтового стовпа.
8. Атлантико-потиличний суглоб, його тип і рух в ньому.
9. Ступінь руху відділів хребта в згинанні і розгинанні тіла.
10. Рельєф хребетного стовпа на живій натурі в спокої і в русі.

11. Осанка тіла і вплив на неї форми хребта.

Залікові рисунки.

1. Грудний хребець (вигляд зверху і збоку).

2. Крижі (вигляд ззаду).

3. Хребетний стовп (спереду, ззаду і збоку).

3. Загальні відомості про череп. Сполучення кісток черепа між собою. Шви. Конструктивні особливості черепа, становлення його форми в індивідуальному і історичному розвитку. Функціональне значення кісток черепа, їх поділ на мозкову і лицеву частину черепа.

Череп людини як ціле. Лицевий кут, вплив конфігурації мозкової частини черепа на форму голови.

Нижня щелепа її сполучення і рух. Побудова черепа: середня лінія, основні плани і границі. Очна впадина, порожнина рота та носа.

Обладнання:

Череп гіпсовий. Схеми побудови черепа . Учбові анатомічні таблиці.

Контрольні запитання:

1. Мозкова і лицева частина черепа.

2. Шви і кістки сполучені ними.

3. Основні плани і границі.

4. Визначення додаткових планів.

5. Очна впадина її різновидності і форма.

6. Вікові, статеві і індивідуальні особливості черепа.

Залікові рисунки:

1. Конструктивні зарисовки черепа (фронтальний профільний і $\frac{3}{4}$ в ракурсі).

2. Таблиці з зображенням основних планів.

4. **Грудна клітка Кістки верхніх кінцівок:** ребра (форма, розміри, сполучення з хребтом і грудниною. Надчеревний кут; груднина незмінність. Конструктивні особливості об'єму грудної клітки).

Кістки верхніх кінцівок: Плечова кістка, її форма і рельєф, рух в плечовому суглобі; обмеженість руху при підніманні руки вгору, необхідність повороту лопатки при високому підйомі руки.

Кістки передпліччя, ліктюва і променева їх форма і рельєф на моделі. Суглоби що їх з'єднують, пронація і супінація ліктювий суглоб і рухи в ліктювому суглобі.

Скелет кисті: зап'ястя, п'ясток, фаланги пальців; їх форма і рельєф на моделі. Променево-зап'ястний суглоб. Рух кисті разом з руками в променево-зап'ястному суглобі та показ змін зовнішньої форми кисті при рухові.

Зміна відстані між нижніми кінцями кісток передпліччя та п'ястковими кістками за рахунок розгинання і згинання зап'ястя. Склепінчаста та віялоподібна бідова кисті. Опорні кістякові точки долоні.

Огляд рухів руки разом з лопаткою і окремо. Пластика руки в цілому в положенні пронації і супінації.

Обладнання.

Гіпсовий зліпок кисті руки (екорше). Таблиці форми суглобів верхньої кінцівки.

Контрольні запитання

1. Кількість ребер.
2. Справжні і несправжні ребра. Реберні дуги.
3. Будова ребер.
4. Згини ребер по поверхні і краях.
5. Особливості 1, 7, 8 та 12 ребер.
6. Сполучення ребер з хребцями.
7. Будова груднини.
8. Грудна клітка в цілому: стінки, отвори, їх розміри, форма, статеві та вікові особливості форми грудної клітки.
9. Форма плечової кістки її співвідношення до передпліччя.
10. Плечевий суглоб, його суглобні поверхні, тип суглоба і рухи в ньому.
11. Будова скелета кисті, зап'ястя, п'ясток, фаланги пальців

Залікові рисунки.

- 1.Грудна клітка з плечовим поясом.
- 2.Грудина (вигляд спереду і збоку).
- 3.Плечова кістка (вигляд спереду і ззаду).
- 4.Кістки передпліччя (вигляд спереду і ззаду).
- 5.Кістки кисті з поділом їх на частини.

5. Тазовий пояс або пояс нижніх кінцівок. Скелет тазового поясу і його призначення. Тазова кістка і складові її (клубова, лобкова, сіднична). Вертлюжна впадина. Границі утворюючих тазову кістку частин. Хрящові з'єднання між кістками тазу (*синхондроз*) і закостеніння їх у дорослих. Клубова кістка її тіло, гребінь, ості. Лобкова кістка її тіло, верхня і нижня гілки, лонний горбик.

Сіднична кістка, її тіло, сідничний бугор. Великий і малий таз, границя між ними. Лонне зрощення (симфіз) особливості його будови. Вікові і статеві особливості будови таза.

Стегнова кістка: її форма і рельєф. Розташування серед м'язів стегна. Кульшовидний суглоб і рухи в ньому. Пропорційні співвідношення.

Кістки гомілки: велика і мала гомілкові їх форма і рельєф. Сполучення кісток між собою. Великогомілкова кістка як пластична основа при зображенні гомілки.

Колінний суглоб: рух в колінному суглобі. Надколінний рельєф колінного суглоба при випрямленому коліні та в різних стадіях згинання коліна.

Кістки стони: її частини, плесно, передплесно, фаланги пальців. Суглоби і рухи стони. Таранно-гомілковий суглоб і рухи в ньому. Супінація і пронація стони.

Поздовжнє і поперечне склепіння стопи, їх функціональне і пластичне значення. Конструктивний вираз стопи. Опорне значення склепіння; опорне значення п'яточного бугра і головок кісток плесна; опорне значення фалангів пальців. Співвідношення між голінкою і стопою опорної ноги — зовнішня ладийка зближена з зовнішнім краєм стони — (пронація). Між

ладивною і зовнішнім краєм відставленої ноги (супінація). Значення пронації і супінації стоп ніг при побудові фігури.

Обладнання.

Гіпсовий зліпок стопи (екорше). Учбові анатомічні таблиці.

Контрольні запитання.

1. Які кістки складають тазовий пояс
2. Будова лобкової кістки
3. Будова сідничної кістки
4. Статеві відмінності тазу
5. Стегнова кістка її значення при зображенні фігури і розміщення серед м'язів стегна.
6. Гомілкові кістки і суглоби що їх з'єднують з стопою і стегном.
7. Кульшовий суглоб його будова і рухи в ньому
8. Головка стегнової кістки (статеві відмінності)
9. Колінний суглоб, його конструкція
10. Таранно-гомілковий суглоб, його конструкція.
11. Склепінчаста форма стопи, практичне значення її конструкції.

Залікові рисунки.

1. Стегнова кістка
2. Кістки гомілки
3. Колінний суглоб
4. Кістки стони:

6. **Види збалансування частин скелета.** Знаходження точки опори. Пропорційні відмінності кісток і частин скелету і їх залежність від статевих та вікових особливостей. Стегнова кістка і її значення в визначенні пропорцій фігури. Співвідношення кісток гомілки до стегнової кістки. Стопа і кістки передпліччя. Значення лобкових кісток при визначенні серединної лінії фігури. Кисть і лицева частина черепу.

Залежність пропорційних відношень від статевих відмінностей. Відмінність визначення яремної ямки, сьомого шийного хребця, лінії колінних суглобів,

верхньої ості тазових кісток, співвідношення ширини до висоти тазу, грудної клітини плечового поясу, кисті, стони.

Обладнання: Учбові анатомічні таблиці.

Таблиці вікових і статевих відмінностей скелетів. Схеми кістки і частини скелетів чоловічої і жіночої статі.

Контрольні запитання.

1. Кут розміщення шийки стегнової кістки відносно тіла стегнової кістки.
2. Поперечно вертикальне відношення розмірів тазу.
3. Порівняльна характеристика співвідношень кісток плеча і передпліччя, гомілки і стегна.
4. Стопа і передпліччя
5. Кисть і лицевий череп
6. Значення сьомого шийного хребця при постановці фігури
7. Значення верхньої ості клубових кісток
8. Значення лонного зрощення кісток
9. Види збалансування частин скелету.
10. Знаходження точки опори.

7. Міміка і мімічні м'язи: лобний м'яз, три стадії його спільної з очима дії; увага, здивування, страх. Пірамідоподібний м'яз — м'яз погрози. М'яз гордіїв, що зводить брови. Коловий м'яз ока, Великий виличний м'яз — м'яз сміху. Посмішка, сміх, регіт — побічна дія м'яза на нижні повіки. Квадратний м'яз верхньої губи — м'яз плачу. Коловий м'яз рота: його внутрішня і зовнішня частини — притиснення губ. Трикутний м'яз рота — м'яз презирства. Квадратний м'яз нижньої губи — м'яз огиди.

Жувальні м'язи : власне жувальний, висковий, криловидний м'язи, їх функції і мімічне значення. Око його форма, повіки, розміщення в очниці черепа. Вуху вушна раковина і її розміщення на черепі. Ніс кістковий і хрящовий скелет носа, побудова носа. Рот побудова рота. Губи.

8. М'язи шиї. Поверхневий шар м'язів. Широкий підшкірний м'яз шиї. Грудино-ключично-соковидний м'яз, його початок, прикріплення і функція.

Середні м'язи під'язичні грудино-щитовидний, щитовидно-під'язичний, грудино-під'язичний, лопаточно-під'язичний їх початок прикріплення і функція.

Органи шії. Гортань, трахея, їх основні хрящі. Статеві і вікові відмінності гортані. Щитовидна залоза її частини, перешийок, функції, статеві особливості.

9.Пластика шії. Рельєф грудино-ключично-сосковидного, двох черевцевого, лопаточно-під'язичного м'язів в спокої і різних рухах. Трикутники шії, передній і боковий трикутники; надпід'язичний і під'язичний трикутники; великий і малий надключичний трикутники. Яремна ямка. надключичні ямки. Гортанне підвищення. Загальна форма шії. Роль шийного лордозу, м'язів і органів шії в її форми.

Статеві і вікові особливості шії. Довжина шії її вимір. Індивідуальні особливості довжини шії: рухи шії з головою, рухи гортанні, рухи під'язикової кістки при ковтанні, розмові. Пластика шії при різних рухах.

Обладнання:

Екорше м'язів шії і голови. Учбові таблиці. Жива натура.

Контрольні завдання.

- 1.Поверхові м'язи шії; їх початок, прикріплення, функції.
- 2.Плани шії.
- 3.Трикутники шії їх сторони.
- 4.Границі шії.
- 5.Органи розміщені на шії; їх функції і пластичне значення.
- 6.Кісткова основа шії. Роль шийного лордозу в формі шії.
- 7.Вікові і статеві відмінності шії.
- 8.Розміри шії. Залежність їх від статі і віку.
- 9.Рух шії і органів розміщених на ній.

Залікові рисунки.

1. М'язи шії спереду. Екорше.
2. М'язи шії на передньо-боковій поверхні. Екорше.
3. Розміщення під'язичної кістки і гортані на шії. Схематичний рисунок.
4. Шия натурщика при повороті голови в бік.

5. Шия в різних положеннях. Рисунок з живої натури.

10. Спина. Поділ м'язів на глибокі і поверхневі. Глибокі: міжостисті, міжпоперечні, їх початок прикріплення, функція Середній шар, великий і малий ромбовидні м'язи і м'яз, що піднімає лопатку, їх початок прикріплення і функція. Поверховий шар: трапецієвидний і широкий м'яз спини, їх початок, прикріплення, функція.

11. Пластика спини. Кістковий рельєф спини і задньої поверхні шиї. Форма спини і її конструкція. Статеві і вікові особливості зовнішньої форми спини.

Повздовжня спинна борозна. Крижовий трикутник. Рельєф трапецієвидного м'яза. Контури широкого м'яза спини. Форма і пластика спини при згинанні тулуба і його розгинанні, а також нахилах вбік. Відбиток руху плечового м'яза в пластиці спини.

12. М'язи грудей і живота. Поділ м'язів грудей на поверховий, що відносяться до верхніх кінцівок і глибокі власні.

М'язи грудей: великий грудний його частини, малий грудний, підключичний, передній зубчастий, їх початок прикріплення і функції. Міжреберні м'язи їх початок прикріплення і функція.

13. М'язи плечового поясу: поділ м'язів плечового поясу на поверхові і глибокі. Дельтовидний м'яз його частини початок прикріплення і функції. Надостний, підостний малий і великий круглі і підлопаточні м'яз; їх початок прикріплення, функції. Рух плечового поясу. Зв'язок руху лопатки і ключиці з зміною положення руки. Функціональний зв'язок між суглобами і плечового поясу, характер руху в них. Рух плеча. М'язи, що відводять плече до горизонталі. Повертання лопатки в ключично-акроміальному суглобі при відведенні плеча до горизонталі.

Пластика грудей: рельєф великого грудного м'яза, дельтовидно-грудна борозна, підключична ямка. Рельєф передньо-зубчатого м'яза при опущеній і піднятій руці. Грудна молочна залоза її форма, конструкція, і вікові особливості форми жіночої грудної залози.

14. М'язи верхньої кінцівки. М'язи передньої і задньої поверхні плеча їх розміщення функція і пластичне значення. Рельєф поверхні плеча в спокої і в русі. Передні і задні м'язи передпліччя їх загальна характеристика і поділ на функціональні групи. Вплив мускулатури передпліччя на його загальну форму при пронації і супінації. Власні м'язи кисті, її розміщення на долонній поверхні. Долонний апоневроз. Пластика верхньої кінцівки. Пахова впадина. Пластичне значення. Плечові борозни. Ліктьові ямки і борозни. Борозни передньої поверхні передпліччя. Зап'ястний канал, його утворення і склад. Пластика тильної і долонної поверхні кисті. Нігті і їх пластика. Вікові і статеві особливості

15. М'язи живота. Поділ м'язів на передньобоккову групу і задню. Передньобоккова - поперечна внутрішні і зовнішні косі, їх початок прикріплення і функції. Пахова зв'язка прямий м'яз живота його початок прикріплення і функція. Сухожильні перемички і їх розташування...

16. Пластика живота. Загальна форма живота і його границі. Передні і бокові м'язи їх початок прикріплення і функція. Діафрагма. Пластика черевної стінки при диханні і руху тулуба. Біла лінія живота, пахова зв'язка. Вікові і статеві особливості форми живота.

Обладнання

Екорше тулуба людини. Таблиці. Жива натура.

Контрольні запитання:

1. Поділ м'язів грудей на групи.
2. М'язи грудей, що приєднуються до верхньої кінцівки. Їх початок прикріплення і функція.
3. Власні м'язи грудей їх початок прикріплення, функції.
4. М'язи плечового поясу, їх початок, прикріплення, функція.
5. М'язи, що піднімають руку вище горизонталі.
6. М'язи, що згинають плече.
7. М'язи, що розгинають плече.
8. Пластичне значення м'язів грудей в спокої і рухові руки.
9. Пластичне значення м'язів плечового поясу в спокої і рухові рухи.

10. Ямки і борозни на грудях натури.
11. Пластика пахової впадини.
12. Грудна залоза, будова, функція, статеві і вікові особливості.
13. Поділ м'язів живота на групи.
14. Прямі м'язи живота їх початок прикріплення і функції.
15. Зовнішній косий м'яз живота його початок прикріплення і функції.
16. Будова білої лінії живота, її пластичне значення.
17. Рельєф зовнішніх м'язів живота їх пластичне значення.
18. Форма живота при різних положеннях тіла.
19. М'язи, що згинають хребет і тулуб.
20. М'язи передньої, задньої поверхні плеча їх прикріплення і функції
21. Передні і задні м'язи передпліччя.
22. Власні м'язи кисті їх розташування на долонній поверхні.

Залікові рисунки

1. Поверхова структура живота і грудей.
2. Лопатка (передня і задня поверхня).
3. Ключиця (в проекті зверху і спереду).
4. Поверхові м'язи плеча і передпліччя.
5. Зарисовки кисті в різних положеннях (конструктивні).

17. М'язи тазу. Початок прикріплення і функція поверхових і глибоких тазових м'язів. Пластика сідничних м'язів над опорною і вільною ногою.

Великий сідничний м'яз. Його активна дія — розгинання тулуба, повертання стегна в зовнішню сторону. Пасивна дія - утримання тулуба у вертикальному положенні.

Середній сідничний м'яз. Відведення ноги в бік, повертання в середину. Роль середнього сідничного м'яза в утриманні тулуба в рівновазі і вертикальному положенні. Конструкція тазу, його вертикально-горизонтальні розміри, точки знаходження його в просторі, статеві відмінності.

18. М'язи стегна. Зовнішні, і проміжкові широкі м'язи стегна, їх спільний сухожилок, прикріплення до надколінника, а потім через власну

зв'язку надколінника до великогомілкової кістки. Зв'язок чотириголового м'яза з надколінником. Привідні м'язи, їх загальний масив, що має форму клина, нижній м'яз, стегновий трикутник.

Задній м'яз стегна. Півсухожильний і двоголовий м'яз. Широка фасція стегна і її функція. Зміна форми під час руху колінного суглоба і переміщення надколінника в жировій тканині розміщеній в середині колінного суглоба. Зміна форми колінного суглоба при розігнутому коліні в залежності від напруги і розслаблення чотириголового м'яза і від стискання і розширення жирової тканини, що лежить в середині колінного суглоба.

19. М'язи гомілки і стопи . Передня група: передній великогомілковий, довгий розгинач великого пальця. Загальний довгий розгинач пальців. Задня група: трьохголовий, литковий і камбаловидний Ахілесове сухожилля. Зовнішня група: довгий і короткий малоомілковий, їх дія — супінація склепіння стопи, пронація стопи.

20. М'язи стопи: загальний огляд м'язів стопи. Жирова тканина стопи. Поперечна і хрестоподібна зв'язки. Пластичний огляд гомілки і стопи. Побудова гомілки. Побудова стопи в фас по двох склепіннях. Конструктивний вираз стегна гомілки і стопи.

Обладнання

Тулуб моделі (екорше), гіпсовий зліпок нижньої кінцівки . Таблиці.

Контрольні запитання:

1. З'єднання кісток тазу .
2. Лонне з'єднання.
3. Відмінності будови чоловічого і жіночого тазу.
4. Вікові особливості будови тазу.
5. Опора і моторна функція нижніх кінцівок.
6. Вільна нога.
7. Стегновий трикутник, передня і задня стегнові борозни.
8. Надколінний валик.
9. Підколінна ямка, її границі, зміна форми при рухові.

10. Ахілів сухожилок.
11. Пропорції ноги.
12. Вікові і статеві особливості.

Залікові рисунки.

1. Тазова кістка, зовнішня і внутрішня стопи.
2. Таз чоловічий і жіночий (вигляд спереду і ззаду).
3. Нижня кінцівка, чоловіча і жіноча (екорше).
4. Нижня кінцівка чоловіча і жіноча (рисунок з натури).

Побудова фігури на основі скелета і узагальнених м'язових масивів з прорисовкою скелета. Модель в нозі "стоячи", права нога опорна ліва відставлена та нахилена вправо — грудна клітка вліво. Права рука опирається на таз. Ліва піднята над головою, обіперта на полицю. Виконуються два рисунки — спереду і з спини.

Примітка: всі зарисовки виконуються з живої моделі керуючись екорше і таблицями.

Починаючи з розділу II для більшого поглиблення практичних знань з пластичної анатомії і питань до виконання об'ємної фігури людини в нескладній позі з збалансуванням об'ємів фігури.

Обладнання

Скелет людини. Екорше фігури людини (Гудон). Зразки рисунків екорше студентських робіт з методфонду.

Залікові рисунки і моделі фігури

1. Побудова рисунку з фігури з узагальненими об'ємами м'язів (вигляд спереду) з врисованим скелетом. (вигляд спереду).
2. Побудова рисунку з фігури з вмонтованим рисунком скелетом. (вигляд спереду).

Виконання об'ємної конструкції фігури людини.

VIII. Рекомендована література

Основна:

1. Андрійканич А. Курс пластичної анатомії людини: Навчальний посібник. – Чернівці : Букрек, 2010.
2. Баммес Г. Изображение фигуры человека. – Сварог и К, 1999. Пер. с нем. изд.: *Figurliches Gestalten. Ein Leitfaden für Lehrende und Lernende von Gottfried Bammes.* – Volk und Wissen, Berlin, 1984.
3. Баммес Г. Образ человека. Учебник и практическое руководство по пластической анатомии для художников. – СПб: Дитон, 2011. / Пер. с нем. изд.: *Bammes G. Die Gestalt des Menschen. Lehr- und Handbuch der Künstleranatomie.* – Ravensburger Buchverlag Otto Maier GmbH, 2002.
4. Барчай Е. Анатомия для художников. – Эксмо-Пресс, 2001. Переизд. в 2006, 2010.
5. Бриджмен Дж. Полное руководство по рисунку с натуры. – М.: АСТ, Астрель, 2006.
6. Бриджмен Дж. Человек как художественный образ. Полный курс анатомического рисования. – М.: Эксмо, 2005.
7. Гицеску Г. Пластическая анатомия. В 3-х тт. – Бухарест: Мердеане, 1963.
8. Гордон Л. Рисунок. Техника рисования фигуры человека в движении. – М.: Эксмо-Пресс, 2000. Пер. с англ. изд.: *Louise Gordon. The Figure in Action.* – BT Batsford Ltd, London, 1997.
9. Гордон Л. Рисунок. Техника рисования головы человека. – М.: Эксмо, 2004. Пер. с англ. изд.: *Louise Gordon. Drawing the Human Head.* – BT Batsford Ltd, London, 1996.
10. Дюваль М. Анатомия для художников. – М.: ОГИЗ, 1936. Переизд.: «Изд-во В. Шевчук», 2001.
11. Кузнецов А. Ю. Атлас анатомии человека для художников. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002.
12. Механик Н. С. Основы пластической анатомии. – М.: Искусство, 1958.
13. Моллье С. Пластическая анатомия: конструкция человеческого тела. – Л.,

М.: Искусство Шепард Дж. Обнаженная натура. Искусство рисования человеческого тела. – Минск: Попурри, 2000.

14. Шидер Ф. Анатомический атлас для художников. – М.: Эксмо, 2004. Пер. с англ. изд.: Schider F. An atlas of anatomy for artists. – Dover Publications (3rd edition), 1957.

15. , 1937.

16. Чиварди Дж. Рисунок. Пластическая анатомия человеческого тела (пер. с итальянск.). – М.: Эксмо-Пресс, 2001.

17. Чиварди Дж. Рисунок. Человеческое тело. Анатомия. Морфология. Пластика. (пер. с итальянск.). – М.: Эксмо, 2004.

Додаткова:

1.Алексич М. Н., Кузнецов А. М., Лейзеров И. М. Анатомические рисунки русских художников. – М.: Искусство, 1952.

2.Все о технике: анатомия для художников. – Арт-Родник, 2003. Пер. с испанск. изд.: Todo sobre la anatomia artistica. – Parramon Ediciones, 2002.

3.Гордон Л. Рисунок. Техника рисования фигуры человека. – М.: Эксмо-Пресс, 2000. Пер. с англ. изд.: Louise Gordon. Anatomy and Figure Drawing. – BT Batsford Ltd, London, 1997.

4.Иваницкий М. Ф. Очерк пластической анатомии человека. – М.: Искусство, 1955.

5.Карузин П. И. Руководство по пластической анатомии: о размерах, росте и пропорциях человеческого тела. – М.: Госиздат, 1921.

6.Леонардо да Винчи. Анатомия. Записи и рисунки. – М.: Наука, 1965.

7.Лысенков Н. К. Пластическая анатомия. – М., Л.: Госиздат, 1925.

8.Павлов Г. М., Павлова В. Н. Пластическая анатомия. – М.: Наука, 1967. Переизд. в 2000.

9.Рабинович М. Ц. Пластическая анатомия и изображение человека на ее основе. – М.: Изобразит. искусство, 1985.

10. Рабинович М. Ц. Пластическая анатомия человека, четвероногих животных и птиц, и ее применение в рисунке. – М.: Высшая школа, 1971, 1978.

11. Рисунок и живопись: руководство для самодеятельных художников. Т. 2. – М.: Искусство, 1961. (Пластическая анатомия. Таблицы – С. 93.)
12. Усков Б.Н. Анатомический атлас: для самодеятельных художников. Ч. 1, 2. – М.: 1939, 1940. Переизд. Акад. Художеств в 1963.
13. Хогарт Б. Динамическая анатомия для художников. – Тула: Родничок, М.: Астрель, АСТ, 2001. Пер. с англ изд.: Burne Hogarth. *Dynamic Anatomy*. – Watson-Guptill, 1958. Доп. и исправл. изд.: *Dynamic Anatomy (Revised and Expanded)*, 2003.
14. Чиварди Дж. Рисунок. Художественный образ в анатомическом рисовании тела (пер. с итальянск.). – М.: Эксмо-Пресс, 2002.